

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

SKUTECZNOŚĆ PODJĘTYCH DZIAŁAŃ OCHRONNYCH ORAZ PROPOZYCJE DZIAŁAŃ OCHRONNYCH

Kod siedliska	Nazwa siedliska	SKUTECZNOŚĆ PODJĘTYCH DZIAŁAŃ OCHRONNYCH ORAZ PROPOZYCJE DZIAŁAŃ OCHRONNYCH
SIEDLISKA MORSKIE I NADMORSKIE		
1210	Kidzina na brzegu morskim	<p>W ramach monitoringu prowadzonego w latach 2016-2018, na większości stanowisk nie odnotowano widocznych działań ochronnych lub ich efektów w obrębie stanowiska. Lokalnie (6 stanowisk) podlegają ochronie bierniej, gdyż są one zlokalizowane w granicach parków narodowych. Podstawowym działaniem ochronnym pozostaje ograniczenie ingerencji w siedlisko 1210. W przypadku stanowiska Ujście Wisły Śmiałej część płatów siedliska podlega ochronie w granicach rezerwatu. Wygrodenie rezerwatowej części plaży pniakami oraz zamknięcie dostępu od strony grobli (lądu) w praktyce wyeliminowało penetrację siedliska przez ludzi. W efekcie tego działania nastąpiła widoczna poprawa stanu siedliska (wszystkie parametry oceniona na FV).</p> <p>Po obserwacjach terenowych jedyną skuteczną metodą działania ochronnego wobec najlepiej wykształconych płatów siedliska 1210, w obrębie popularnych turystycznie plaż, byłoby ich okresowe grodzenie płotem z siatki "leśnej" o wysokości 2 m, jeszcze przed rozpoczęciem sezonu wakacyjnego, tak jak ma to miejsce w przypadku pasa wydmowego czy miejsc gniazdowania np. sieweczki morskiej (co może być jednoczesnym działaniem ochronnym dla sieweczki oraz kidziny). Działanie to musi być skorelowane z intensywną akcją edukacyjną w okresie wakacyjnym - zgodnie z zaleceniami metodyki: np. edukacja lokalna w postaci tablic informacyjnych (ewentów plenerowych dla</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>turystów) - o walorach i potrzebie zachowania siedliska oraz jego specyficznych, rzadkich gatunkach roślin.</p> <p>Płotki z pędów wierzby, powszechnie wprowadzane jako działanie ochronne u podnóża utrwalanej wydmy białej (pierwszego wyraźnego wału wydmowego) należy ocenić negatywnie pod kątem wpływu na naturalne siedliska wydmowe (w tym kidzinę) i związane z nimi procesy. Z obserwacji terenowych wynika, iż płotki wykazują minimalną skuteczność w ochronie przed falami sztormowymi; użycie/ukorzenie żywych pędów wierzby powoduje najczęściej wprowadzenie gatunku obcego/ekspansywnego na obszar siedliska przyrodniczego.</p>
1230	Klify na wybrzeżu Bałtyku	<p>W Polsce nie jest wyodrębniana ochrona brzegu morskiego w kontekście przyrodniczym i ochrona brzegu morskiego w kontekście jego zabezpieczania przed erozją morską (w przeciwieństwie do odrębnie definiowanej poza naszymi granicami „coastal protection” i „coastal nature conservation”). W przypadku wybrzeża klifowego działania te mogą i często stoją względem siebie w sprzeczności – zabezpieczanie lądu przed niszczącym działaniem morza oznacza niszczenie lub znaczące przekształcanie siedlisk klifowych i procesów naturalnych je kształtujących.</p> <p>W kontekście możliwości ochrony klifów największe znaczenie ma właściwe planowanie i ograniczanie zainwestowania w strefie najbliższej brzegu morskiego. W tym zakresie monitoring nie daje jasnej odpowiedzi na to czy dokonujące się zmiany są korzystne czy negatywne. Obserwacja rozwoju zabudowy w pasie nadmorskim wzdłuż brzegów klifowych wskazuje jednak, że sytuacja się w tym zakresie wyraźnie pogarsza.</p> <p>Zakres wymuszanej i stosowanej technicznej ochrony wybrzeża przed</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>abrazją nie był przedmiotem monitoringu i wymaga oceny oddziaływania na siedlisko raczej na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć w tym zakresie (na pewno nie można automatycznie utożsamiać działań chroniących brzeg z działaniami chroniącymi przyrodę).</p> <p>Dla skutecznej ochrony siedliska najważniejsze są działania planistyczne – pozwalające na perspektywiczne zachowanie niezaburzonych procesów kształtujących wybrzeże bez zagrożenia dla infrastruktury na lądzie. Postulowane jest wykonanie systemowej waloryzacji przyrodniczej brzegu morskiego w zakresie typowych dla niego siedlisk i ustalenie hierarchizacji celów w odniesieniu do potrzeb ochrony brzegu morskiego i przyrody. Wielkie powierzchniowo obszary Natura 2000 ciągnące się na znacznych odcinkach wzdłuż wybrzeża nie spełniają dobrze roli w tym zakresie. Brak identyfikacji i należytego uwzględnienia potrzeb związanych z ochroną przyrodniczych walorów wybrzeża, a zamiast tego utożsamianie ochrony brzegu z działaniem służącym ochronie przyrody nie pozwala na skuteczną i perspektywiczną ochronę siedliska.</p> <p>Z działań ochronnych rejestrowanych w skali lokalnej na stanowiskach objętych monitoringiem za skuteczne należy uznać te, które mają na celu ograniczanie turystycznej presji na siedlisko. Na wielką skalę realizowane inwestycje w infrastrukturę turystyczną pozwalają na kanalizację ruchu masowego wzdłuż wyznaczonych i urządzonych przejść (zejść na plażę) i wzdłuż szlaków wiodących ponad klifem. Wobec niskiej kultury społeczeństwa w zakresie obchodzenia się z odpadami (brak zwyczaju zabierania ich z sobą) docenić należy obecność opróżnianych pojemników na odpady wzdłuż podstaw klifu na odcinkach plaż intensywnie użytkowanych rekreacyjnie, podobnie jak obecność toalet. W związku z powyższym presja i przekształcenie siedliska z powodu presji turystycznej,</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>nawet w obrębie miejscowości letniskowych, są ograniczone i lokalne.</p> <p>Za rosnący problem uznać należy natomiast inwazję gatunków obcych. Wprowadzane (znów w związku z ochroną brzegu morskiego) gatunki szybko rosnące takie jak róża pomarszczona i wierzba ostrolistna są inwazyjne nie tylko na odcinkach wydmych wybrzeża, ale też pojawiają się na klifach. Groźne są także robinia grochodrzew i czeremcha amerykańska, potencjalnie także rdestowce.</p>
1310	Śródlądowe błotniste solniska z solirodkiem (<i>Salicornion ramosissimae</i>)	<p>Na 4 monitorowane stanowiska siedliska 1310 tylko na jednym, leżącym w rezerwacie Ciechocinek podjęto działania ochronne. Na rowie odprowadzającym zasolone wody burzowe z tężni zamontowano zastawkę. W sposób zasadniczy poprawiło to warunki rozwoju halofitów oraz praktycznie wszystkie parametry oceny siedliska. Można ocenić, że pomimo antropogenicznego pochodzenia, są tutaj wzorcowe wykształcone płaty <i>Salicornia euroapea</i>. W ramach zadań ochronnych w rezerwacie stosowane jest też wykaszanie łąki. Stwarza to lepsze warunki do rozwoju również pozostałych halofitów.</p> <p>Na pozostałych stanowiskach brak widocznych działań ochronnych. Zarówno stanowisko na Wyspie Chrzęszczewskiej jak i Kołobrzeg Budzistowo odnotowano zbyt niski poziom wody co spowodowało przedwczesne uschnięcie większości osobników <i>Salicornia europaea</i>. Na Wyspie Chrzęszczewskiej kilkakrotnie przy okazji różnych projektów postulowane było zamontowanie zastawek (lub zasypianie części rowów) w celu ograniczenia odpływu wody. Teren ten jest polderem, co stwarza dodatkowe problemy techniczne. Najlepszym rozwiązaniem byłoby wybudowanie regulowanych (i nadzorowanych) zastawek, co umożliwiłoby z jednej strony utrzymanie na dłuższy czas wody, a z drugiej pozbycie się przy pomocy istniejącej przepompowni nadmiaru relatywnie</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>słodkiej wody z Bałtyku, która okresowo zalewa ten teren w przypadku większych sztormów.</p> <p>Wskazane też byłoby ograniczenie ekspansji trzciny pospolitej poprzez coroczne wykaszanie, a w bezpośrednim sąsiedztwie płatów <i>Salicornia europaea</i> nawet kilkukrotne w ciągu roku.</p> <p>Podobny problem z brakiem wystarczającej ilości wody oraz zarastaniem przez trzcinę pospolitą występuje na stanowisku Kołobrzeg-Budzistowo. Tutaj również wskazane byłyby zastawki zapobiegające nadmiernemu odpływowi wody oraz wykaszanie ekspansywnej trzciny pospolitej.</p>
1330	Solniska nadmorskie (<i>Glauco-Puccinellietalia</i> część - zbiorowiska nadmorskie)	<p>Systematyczne działania ochronne polegające na zaplanowanym, zorganizowanym i dostosowanym do potrzeb siedliska wypasie bydła prowadzone są w Słowińskim i Wolińskim Parku Narodowym. Na obu dokumentowanych stanowiskach monitorujących siedlisko objęte takimi działaniami (Wyrza Kępa i Żarnowska) jego stan jest generalnie właściwy (w Słowińskim PN na stanowisku lokalnie w ekspansji jest sit rozpierzchły <i>Juncus effusus</i>, co świadczyć może o nazbyt dużej obsadzie zwierząt).</p> <p>Podobne działania realizowane w porozumieniu z organizacjami pozarządowymi realizowane są w rezerwacie przyrody Beka oraz w społecznym rezerwacie przyrody Kępa Karsiborska. W pierwszym przypadku stan siedliska jest właściwy a działania ochronne mają na celu jego utrzymanie. Wypasowi towarzyszy tu m.in. także dokaszanie niedojadów. W drugim przypadku działania ochronne mają na celu zachowanie siedlisk ptaków, co przy okazji służy znajdującym się tu solniskom. Ponieważ jednak siedlisko nie stanowi wprost przedmiotu realizowanej tu ochrony, nie każde działanie jest optymalne z perspektywy jego potrzeb (przy planowaniu użytkowania pastwiskowego</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>nie dość uwzględnia się rozmieszczenie solnisk, tak że w wielu miejscach ulegają ekspansji szuwarów, gdzie indziej spasane są przez konie, których bardzo niskie zgryzanie darni stwarza problem w utrzymaniu różnorodności siedliska, w końcu też intensywne użytkowanie dróg łąkowych i gruntowych stwarza zagrożenie dla trwałości jedynej tu w Polsce populacji babki pierzastej <i>Plantago coronopus</i>).</p> <p>W dobrym stanie znajdują się solniska w Jarzębowie, Włodarce i Karsiborzu, gdzie prowadzony jest wypas bydła realizowany przez osoby indywidualne. W tym wypadku zawsze istnieje ryzyko zaniechania użytkowania (jak w ostatnich latach na Wyspie Chrząszczewskiej), a w przypadku Karsiboru występuje też presja inwestycyjna wspierana przez samorząd.</p> <p>Wszystkie pozostałe stanowiska siedliska objęte monitoringiem ulegają sukcesywnej degradacji, na ogół związanej z porzuceniem użytkowania rolniczego, ewentualnie też z brakiem ochrony czynnej w rezerwach przyrody chroniących siedlisko (Słone Łąki i Mechelińskie Łąki).</p> <p>Ze względu na szybkie tempo degradacji siedliska następujące w wyniku zaprzestania wypasu, konieczne jest zabezpieczenie trwałości takiego użytkowania solnisk zachowanych jeszcze w dobrym stanie. Wspierać, kontynuować i doskonalić należy zarówno planowe działania ochronne realizowane przez służby parków narodowych i organizacje pozarządowe, jak i koniecznie w tym zakresie należy nawiązać współpracę i wesprzeć osoby prywatne użytkujące solniska.</p> <p>Na stanowiskach siedliska ulegających postępującej degradacji z powodu braku użytkowania pastwiskowego dążyć należy do jego przywrócenia.</p> <p>W przypadku rezerwatów przyrody Słone Łąki i Mechelińskie Łąki nad</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>Zatoką Gdańską pilne jest ustalenie programu ochrony lub planu zadań ochronnych, a także interwencyjne usuwanie wkraczających na solniska drzew i krzewów. W obu wypadkach utrzymanie solnisk zależne jest od przywrócenia ekstensywnego wypasu w obrębie rezerwatów.</p> <p>Specjalistycznej oceny oddziaływania w kontekście zachowania siedliska wymaga działalność polegająca na eksploatacji trzciny wzdłuż brzegów Zalewu Szczecińskiego, Kamieńskiego, Dziwny oraz w obrębie Bagien Rozwarowskich. Realizowane tam zimowe koszenie trzciny, a miejscami też regulacje warunków wodnych (np. piętrzenie cieków, rowów i powodowanie stagnowania wód słodkich w obrębie Bagien Rozwarowskich) sprzyja ekspansji trzciny kosztem solnisk.</p> <p>Upadek rolnictwa w pasie nadmorskim związany z rozwojem usług turystycznych oraz wysokie ceny gruntów (także rolnych oferowanych w obrocie na rynku nieruchomości w cenie i po podziałach jako działki budowlane/rekreacyjne) powodują rosnące ryzyko dla zachowania istniejących solnisk i utrudniają perspektywy poprawy stanu stanowisk ulegających degradacji. W takiej sytuacji jednym z modeli rozwiązujących problem może być aprobowanie ochrony siedliska jako formy kompensacji przyrodniczej (w rozumieniu ustawy o ochronie środowiska) realizowanej w sąsiedztwie. Zaniechano takiego rozwiązania w minionych latach w odniesieniu do solnisk na Wyspie Chrząszczewskiej, obecnie zachowanych w złym stanie na znikomej powierzchni w stosunku do stanu z 2009 roku.</p> <p>Inną skuteczną strategią ochrony solnisk mogłaby być ich promocja jako atrakcji turystycznej, uzupełniającej w ciekawy sposób wypoczynek nad morzem. Taki kierunek jest rekomendowany dla znajdujących się w złym stanie solnisk kołobrzeskich, wciąż jeszcze bardzo cennych ze</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>względu na występowanie szeregu bardzo rzadkich i gatunków zagrożonych halofitów. Solniska Kołobrzeg-Budzistowo zasługują na wyeksponowanie (i ochronę) w formie rezerwatu przyrody, z udostępnieniem w formie kładek, z tablicami dydaktycznymi etc. Skuteczną ochroną tak urządzonego obszaru chronionego powinien być zainteresowany lokalny samorząd.</p> <p>Z kolei bardzo silnie zdegradowane solnisko Kołobrzeg-Grzybowo (tzw. Owczę Bagno), przecięte nową drogą i otoczone terenami inwestycyjnymi zachodnich dzielnic nadmorskich Kołobrzegu mogłoby zostać odtworzone podobnie jako atrakcja turystyczna – miejsce ochrony ex situ flory typowej dla wybrzeża, zwłaszcza gatunków solniskowych.</p>
1340	Śródlądowe słone łąki, pastwiska i szuwały (Glauco-Puccinellietalia część - zbiorowiska śródlądowe)	Zasadniczymi elementami warunkującymi istnienie siedliska są: działanie wód słonych oraz użytkowanie rolnicze terenu. Tam gdzie jest to możliwe należy podejmować działania zmierzające do zatrzymania słonej wody w siedlisku. Utrudnieniem stanowi fakt, że większość stanowisk leży na terenach prywatnych, często na wielu działkach należących do różnych właścicieli. Drugim bardzo ważnym dla utrzymania siedliska czynnikiem jest wykaszanie terenu lub jego wypasanie. Tam gdzie zaniechano tych czynności siedlisko zanika, giną halofity, następuje ekspansja glikofitów głównie trzciny pospolitej (<i>Phragmites australis</i>). Częstotliwość i termin prowadzenia tych zabiegów należy dostosować do warunków lokalnych, a także do panujących w danym roku warunków meteorologicznych. Termin wykaszania powinien umożliwiać przetrwanie i rozwój cennych gatunków (np. <i>Buplerum tenuissimum</i>).
2110	Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych	Podczas badań w 2018 roku na kilku stanowiskach zauważono próby utrwalania inicjalnych stadiów wydm nadmorskich za pomocą

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>następujących metod:</p> <p>Stosowanie płotków faszynowych, wysadzenie płotków wierzbowych (<i>Salix acutifolia</i>), nasadzenia piaskownicą zwyczajną (<i>Ammophila arenaria</i>) oraz wydmuchrzycą piaskową (<i>Leymus arenarius</i>). Dwie pierwsze metody wydają się być krótkotrwałe oraz zaburzają naturalny proces sedymentacji piasku morskiego oraz naturalność procesów związanych z linią brzegową. Pozytywne efekty wydaje się przynosić, zwłaszcza na akumulacyjnych odcinkach wybrzeża, nasadzenia piaskownicą zwyczajną (<i>Ammophila arenaria</i>) oraz wydmuchrzycą piaskową (<i>Leymus arenarius</i>). Również korzystne dla siedliska 2110 wydaje się zaplanowanie działań związanych z kanalizacją ruchu turystycznego (odpowiednia lokalizacja przejść na plażę, szlaków pieszych). Istotnym elementem w ochronie siedlisk nadmorskich jest odpowiednia i wczesna edukacja społeczeństwa.</p>
2120	Nadmorskie wydmy białe (<i>Elymo-Ammophiletum</i>)	<p>Stosowanie płotków wierzbowych wprowadza gatunki obce, zaburza naturalny proces sedymentacji piasku morskiego, stabilizacja nabrzeża gabionami zaburza naturalność brzegu i procesów brzegowych. Faszynowanie wydmy białej (w tym maty) niszczy częściowo roślinność wydmy białej oraz najczęściej przyspiesza sukcesję w kierunku wydmy szarej. Likwidacja nielegalnych przejść przez plażę z reguły wiąże się również z faszyną i grodzeniem. Pozytywne efekty zaobserwowano na odcinkach rezerwatowych, gdzie plaża i wały wydmy zostały odgrodzone np. pniakami lub siatką drucianą – brak lub minimalizacja antropopresji. Również działania ochronne stosowane dla siewkowatych (w tym pastuchy) minimalizują wpływ turystów a co za tym idzie wydeptywanie, niszczenie mechaniczne, rozdeptywanie. W przeszłości stosowana stabilizacja wałów wydmy poprzez nasadzenia gatunków traw <i>Leymus arenarius</i> czy <i>Ammophila arenaria</i> była właściwa i skuteczna.</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

2130	Nadmorskie wydmy szare	<p>Podczas badań w 2018 roku na kilku stanowiskach zauważono próby utrwalania nadmorskich wydm szarych za pomocą następujących metod:</p> <p>Stosowanie płotków faszynowych, wysadzenie płotków wierzbowych (<i>Salix acutifolia</i>). Metody wydają się być krótkotrwałe oraz zaburzają naturalny proces sedimentacji piasku morskiego oraz naturalność procesów związanych z linią brzegową. Korzystne dla siedliska 2130 wydaje się zaplanowanie działań związanych z kanalizacją ruchu turystycznego (odpowiednia lokalizacja przejść na plażę, szlaków pieszych). Istotnym elementem w ochronie siedlisk nadmorskich jest odpowiednia i wczesna edukacja społeczeństwa.</p>
2140	Nadmorskie wrzosowiska bażynowe	<p>Część stanowisk posiada zapisy w PZO dla obszarów N2000 o usuwaniu samosiewów. Jest to słuszne rozwiązanie, gdyż należy pamiętać, że wrzosowiska nadmorskie czy śródlądowe pozostawione bez ingerencji człowieka, zawsze zostaną zniszczone przez sukcesje w zbiorowiska leśne.</p> <p>Jednak problemem jest położenie na terenie Słowińskiego Parku Narodowego czy Rezerwatów przyrody gdzie preferuje się ochronę bierną, w takich przypadkach niewątpliwie nastąpi zanik obserwowanego siedliska w najbliższym czasie. Aby zachować siedlisko należy bezwzględnie usuwać naloty i podrosty w formie ochrony czynnej.</p>
2160	Nadmorskie wydmy z zaroślami rokitnika	<p>Brak widocznych działań ochronnych. Na każdym stanowisku należy zabezpieczyć rozwój kęp rokitnika zwyczajnego przez usunięcie drzew z bezpośredniego sąsiedztwa. Szczególnie pilne jest usunięcie drzew zagłuszających kępy rokitnika na stanowiskach Mewia Łacha 2 i Mewia Łacha 4.</p>
2170	Nadmorskie wydmy z zaroślami wierzby piaskowej	<p>Brak widocznych działań ochronnych, poza ochroną konserwatorską. Konieczne jest usunięcie zagłuszających drzew, w szczególności sosny pospolitej. W niektórych wypadkach wystarczyłoby podkrzesanie dolnych</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		gałęzi.
2180	Lasy mieszane i bory na wydmach nadmorskich	<p>W trakcie badań nie stwierdzono wykonywanych działań ochronnych. Jedynie można stwierdzić, że ze względu na zmniejszenie się intensywności oddziaływania związanego z usuwaniem martwych i umierających drzew zaniechano niektórych zabiegów związanych z cięciami pielęgnacyjnymi na niektórych stanowiskach.</p> <p>Propozycje działań ochronnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - konsekwentne pozostawianie obumierających i martwych drzew; - podczas prowadzenia ewentualnych zabiegów gospodarczych stopniowe eliminowanie gatunków obcych geograficznie w drzewostanie; - skanalizowanie ruchu turystycznego, aby ograniczyć swobodne przejścia, ze względu na znaczne nasilenie presji turystycznej w rejonie nadmorskim.
2190	Wilgotne zagłębienia międzywydmowe	Działan ochronnych nie zaobserwowano. Są to siedliska naturalne, położone na terenie parku narodowego oraz rezerwatów, chronione w sposób bierny.
2330	Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi	<p>Odstąpienie powierzchni muraw poprzez wycinkę drzew i krzewów wpłynęło pozytywnie na stan siedliska. Działania takie prowadzono przede wszystkim na siedliskach położonych w rejonie Pustyni Błędowskiej (Klucze 1-5 i Chechło 1-3).</p> <p>Proponuje się monitorowanie postępów sukcesji roślinności na powierzchniach muraw i usuwanie nalotu drzew i krzewów.</p>

SIEDLISKA WODNE I NAWODNE

3110	Jeziora lobeliowe	Podstawowym celem podejmowania działań ochronnych w celu zachowania siedliska 3110 jest utrzymanie lub poprawa jakości wód oraz
------	-------------------	---

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>zapewnienie takich parametrów jakości wód, które umożliwiają bytowanie i rozwój roślinności lobeliowej, tj. niska koncentracja substancji biogennych (azotu i fosforu), wysoka przejrzystość, niskie stężenie wapnia, niska barwa, niskie przewodnictwo elektrolityczne. Ponieważ podstawowymi zagrożeniami dla siedliska są procesy eutrofizacji oraz dystrofizacji, działania ochronne powinny skupiać się na zapobieganiu ich wystąpieniu lub przeciwdziałaniu ich skutkom. W przypadku eutrofizacji do działań takich należą uregulowanie gospodarki ściekowej w zlewni, ograniczenie lub wyeliminowanie ruchu turystycznego, ograniczenie spływów powierzchniowych na drodze zachowania lub odtworzenia naturalnych stref buforowych jezior (zapobiegania niszczeniu zadrzewień i zakrzewień wzdłuż linii brzegowej oraz pasa szuwarów). W przypadku procesu dystrofizacji przede wszystkim należy zapobiegać dostawianiu się do wód jezior spływów z meliorowanych terenów zlewni.</p>
3130	Brzegi lub osuszane dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami z <i>Littorelletea</i> , <i>Isoëto-Nanojuncetea</i>	<p>W zasadzie na żadnym ze stanowisk siedliska 3130, badanych w 2017 r. nie wskazano aktualnie prowadzonych racjonalnych działań ochronnych, nakierowanych na ochronę konkretnie tego siedliska. Dla dziewięciu stanowisk wskazano pewne działania, jak wykaszanie i usuwanie szuwarów (Iłowa-Żaków I i II), usuwanie warstwy mułu (Janików) czy likwidacja nielegalnych toalet i dzikich miejsc kąpieliskowych (jeziora Gubisz i Żabinowskie), jednak działania te były obserwowane w 2013 r. i obecnie niepotwierdzone. Można więc przyjąć, że na badanych stanowiskach nie prowadzi się obecnie żadnych działań, nakierowanych na ochronę siedliska 3130.</p> <p>Spośród najczęściej wskazywanych działań ochronnych dla siedliska 3130 należy wymienić: usuwanie roślinności z dna i skarp zbiorników wodnych (wykaszanie szuwarów, usuwanie biomasy roślinnej) oraz prowadzenie racjonalnej gospodarki rybackiej (w tym przede wszystkim utrzymywanie racjonalnego terminarza sterowania wodą w stawach, z koniecznością spuszczenia wody w okresie późnoletnim/jesiennym). Działania te</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		powinny sprzyjać rozwojowi roślinności typowej dla siedliska 3130.
3140	Twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic <i>Charetea</i>	Najbardziej istotne dla stanu zachowania siedliska 3140 oddziaływania i zagrożenia występują raczej w zlewni jezior, a nie w ich obrębie lub bezpośrednim otoczeniu i obejmują przede wszystkim zagrożenia związane z nieuporządkowaną gospodarką komunalną (dzikie odprowadzanie ścieków i składowanie śmieci), wzrost udziału zabudowy jednorodzinnej, letniskowej i wypoczynkowej (hotele, ośrodki) wokół linii brzegowej i w niewielkim od niej oddaleniu (niszczenie naturalnej strefy buforowej przez wylesianie i wycinanie szuwaru, wzrost udziału powierzchni utwardzonych nasilający spływy powierzchniowe, wzrost zanieczyszczeń bytowych z domów, ogródków przydomowych, spalania w piecach, ogniskach, grillach, etc.), czy zaburzenia stosunków hydrologicznych, najczęściej na skutek działań hydrotechnicznych w pewnym oddaleniu od samego jeziora. Ochrona siedliska 3140 powinna przede wszystkim obejmować racjonalną gospodarkę wodną na terenie zlewni, jakkolwiek działania w obrębie samego zbiornika mają również istotne znaczenie (przede wszystkim uregulowanie i ucywilizowanie wykorzystania rekreacyjnego). Skutecznym i bardzo dedykowanym jeziorom, szczególnie tym cennym przyrodniczo, działaniem ochronnym, przewidzianym zapisami prawa polskiego (ustawa Prawo wodne, Plany Gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy) jest objęcie obiektu obszarem ochronnym zbiornika wód śródlądowych o indywidualnym zestawie działań dla każdego obiektu w zależności od zidentyfikowanych presji i zagrożeń.
3150	Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z <i>Nympheion</i> , <i>Potamion</i>	Wszelkie działania ochronne, proponowane do wprowadzenia, mają na celu ograniczenie postępu eutrofizacji wód, zamulania zbiorników oraz ich zarastania. Skupiają się one głównie wokół działań związanych z uporządkowaniem nieuregulowanie gospodarki komunalnej (zakaz zanieczyszczania ściekami, likwidacja punktowych źródeł zanieczyszczeń, kontrola źródeł rozproszonych), wprowadzeniem dobrych praktyk

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>rolniczych (ograniczenie nawożenia, ograniczenie wypasu i penetracji zwierząt do zbiornika), zakaz i kontrola zaśmiecania, kontrola prawidłowości prowadzonej gospodarki rybackiej lub opracowanie prawidłowych wskazań, etc. Należy tu podkreślić, że znakomita większość wskazywanych przez ekspertów działań ochronnych już wynika z przepisów prawa i powinna być wprowadzona i stosowana bez konieczności tworzenia dodatkowych zapisów prawnych. Inną kwestią jest przestrzeganie tych zapisów i dostępność mechanizmów kontroli i egzekucji ich przestrzegania. Inne działania, nakierowane na zahamowanie procesu sukcesji, takie jak usuwanie roślinności szuwarowej budzą wątpliwości co do swojej skuteczności, są ponadto bardzo silną ingerencją w ekosystem, której skutki są trudne do przewidzenia. Należy zatem założyć, że część stanowisk siedliska 3150 (szczególnie podtypu 3150-2) z czasem ulegnie zanikowi na skutek naturalnych procesów, jednak w dolinach rzek o nadal nieuregulowanych i nieprzekształconych procesach hydrologicznych (pod warunkiem, że takie zostaną zachowane!) mają szansę powstawać nowe stanowiska, co powinno zrekomensować bilans siedliska w kraju.</p>
3160	Naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne	<p>Większość (87%) monitorowanych w 2016 r. stanowisk położona jest na obszarach Natura 2000. Część stanowisk (11) leży równocześnie na terenie rezerwatów przyrody, są to rezerваты: Tobolinka, Jezioro Kalejty, Torfowisko pod Zieleńcem, Kuźnik, Królewska Sosna, Mokradła koło Leśniczówki, Łowiska, Torfowiska Doliny Izery, Trzy Jeziora i Jezioro Brzeziczno. Jedno stanowisko - Jezioro Orchove, nie zlokalizowane na obszarze Natura 2000, leży na terenie rezerwatu o tej samej nazwie. Ponadto, 20 stanowisk znajduje się na terenach trzech Parków Narodowych (Wigierskiego, Drawieńskiego i Tatrzańskiego), a 13 stanowisk w obrębie Parków Krajobrazowych (Mazurskiego, Sobiborskiego oraz Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie). Dla obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) przygotowane są</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>plany działań ochronnych. Jednak faktyczne działania ochronne prawie nie odnotowywane.</p> <p>W opiniach ekspertów najczęściej postulowanymi działaniami ochronnymi są: wyłączenie jezior siedliska z jakiegokolwiek użytkowania rybackiego i wędkarskiego, całkowity/częściowy zakaz zarybiania (w tym przede wszystkim rybami karpiołowatymi i obcymi gatunkami), zakaz wędkowania i/lub zakaz stosowania zanęt, likwidacja dzikich pomostów i kładek, usuwanie śmieci. W przypadku niektórych istotne jest uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz propagowanie zasad tzw. rolnictwa proekologicznego w zlewni.</p>
3220	Pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	Na większości badanych stanowisk, jako konieczne działania chroniące stan siedliska 3220, wymienia się usuwanie roślin inwazyjnych oraz zaprzestanie wydobywania piasku i żwiru oraz regulowanie koryt rzecznych. Działania takie są również wskazywane, jako niezbędne w planach zadań ochronnych obszarów Natura 2000, reprezentujących omawiane siedlisko. Takie działania nie są podejmowane i pozostają w sferze ciągle aktualnych zapisów.
3230	Zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (<i>Salici-Myricarietum</i> część - z przewagą wrześni)	Na większości badanych stanowisk, jako konieczne działanie chroniące stan siedliska 3230, wymienia się usuwanie roślin inwazyjnych oraz zaprzestanie wydobywania piasku i żwiru oraz regulowanie koryt rzecznych. Działania takie są również wskazywane, jako niezbędne w planach zadań ochronnych obszarów Natura 2000, reprezentujących omawiane siedlisko. Takie działania nie są podejmowane i pozostają w sferze ciągle aktualnych zapisów.
3240	Zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (<i>Salici-Myricarietum</i> część - z przewagą wierzby)	Część badanych stanowisk znajduje się pod ochroną prawną. Jedno z badanych stanowisk (Nieznajowa) znajduje się na obszarze Magurskiego Parku Narodowego, a dwa stanowiska (Myscowa i Świątkowa Mała) położone są w jego otulinie. Stanowisko Wieprz położone jest w

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>Żywieckim Parku Krajobrazowym. Trzy stanowiska (Ochotnica, Ropa i Śnietnica) znajdują się na Południowomałopolskim Obszarze Chronionego Krajobrazu.</p> <p>Ekspertyczne propozycje specjalnych działań ochronnych ukierunkowanych na zachowanie siedliska obejmują przede wszystkim usuwanie gatunków obcych i inwazyjnych. To działanie zasugerowano na ponad połowie badanych siedlisk w 2016 roku. W kilku przypadkach sugerowano także usunięcie śmieci oraz ochronę stanowisk przed pozyskiwaniem piasku i żwiru. Podniesiono też problem nielegalnego biwakowania i plażowania na terenie Magurskiego Parku Narodowego. Zasugerowano zwiększenie kontroli przez służby Parku.</p>
3260	Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników <i>Ranunculion fluitantis</i>	<p>Zbiorowiska włosieniczników i innych naczyniowych roślin zanurzonych, charakterystycznych dla siedliska 3260 rozwijają się w korytach nizinnych rzek i potoków o dobrze zachowanych, naturalnych strukturach hydromorfologicznych, umiarkowanym lub silnym przepływie wód i materiale dennym z dużym udziałem frakcji gruboziarnistej (żwir, piasek, drobne otoczaki), niewykazujących oznak nasilonej eutrofizacji.</p> <p>Warunkiem utrzymania dobrego stanu siedliska jest zachowanie właściwych struktur morfologicznych, warunków hydrologicznych i jakości wód rzek, poprzez niedopuszczanie do niszczenia form morfologicznych (mechaniczne niszczenie struktur korytowych, np. poprzez prace techniczne w korycie), zapobieganie zamulaniu koryta (np. na skutek działalności stawów rybnych), ochronę przed eutrofizacją (spływy z pól uprawnych w bezpośrednim otoczeniu koryta rzecznoego, prowadzenie wypasu zwierząt hodowlanych w pobliżu rzeki, pojenie zwierząt w rzece). Jednym ze skuteczniejszych sposobów ochrony ekosystemów rzecznych przed spływami obszarowymi jest zachowanie lub odtworzenie stref buforowych w strefie brzegowej, które działają jak naturalne filtry ekologiczne dla zanieczyszczeń. Innym istotnym zagrożeniem dla rzek włosienicznikowych jest również rozwój infrastruktury urbanistycznej</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		(zabudowa rozproszona i zwarta nad brzegami rzek, rozwój ciągów komunikacyjnych) oraz wykorzystanie rekreacyjne, prowadzące do mechanicznego niszczenia roślinności wodnej. Działania ochronne w tym zakresie powinny obejmować wprowadzenie regulacji prawnych, ograniczających możliwość nadmiernej penetracji w koryto rzeczne oraz jego bezpośrednie sąsiedztwo. W zakresie ochrony siedliska przed obcymi gatunkami roślin powszechnie stosowaną praktyką jest
3270	Zalewane muliste brzegi rzek	Siedlisko 3270 Zalewane muliste brzegi rzek jest ciągle siedliskiem słabo poznanym na terenie Polski. Przyczynia się, też do tego fakt, że jest to siedlisko bardzo dynamiczne i w dużej mierze zależne od warunków meteorologicznych panujących w danym sezonie wegetacyjnym. Stąd też działania ochronne są utrudnione. Z pewnością jednak, należałoby ograniczyć działania przyczyniające się do degradacji siedliska, takie jak regulacja koryta rzecznej, dzikie plaże, czy mechaniczne niszczenie roślinności przez turystów i wędkarzy.

SIEDLISKA ZAROŚLOWE

4010	Wilgotne wrzosowiska z wrzoścem bagiennym (<i>Ericion tetralix</i>)	Opisywane siedlisko obejmuje fitocenozy nietrwałę, stanowiące jedynie etap sukcesji roślinności. Utrzymanie jego stanu ochrony wymaga wykonywania działań ochronnych opóźniających sukcesję polegających na usuwaniu naturalnego odnowienia drzew i krzewów. Wykonywane na obszarach Natura 2000 Łebskie Bagna i Bagna Izbickie przyczyniło się do poprawy stanu ochrony stanowisk. Wyniki przeprowadzonego monitoringu wskazują na wycofywanie się wrzośca bagiennego z terenu monitorowanych stanowisk Łebskich Bagien. Celowym działaniem byłaby analiza przyczyn zanikania stanowisk tego gatunku. Na terenie stanowisk położonych w Borach Dolnośląskich konieczne jest odświeżenie zarastających powierzchni. Jak wykazano takie działania przyczyniły się do utrzymania właściwego stanu ochrony w obszarze Bagna Izbickie.
------	---	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

4030	Suche wrzosowiska (<i>Calluno-Genistion</i> , <i>Pohlio-Callunion</i> , <i>Calluno-Arctostaphylion</i>)	Działania ochronne polegające na usuwaniu drzew i krzewów z powierzchni siedliska okazały się skuteczne. Po ich przeprowadzeniu w wielu monitorowanych stanowiskach poprawie uległy wskaźniki: pokrycie powierzchni przez wrzos, zarośnięcie drzewami, rodzime gatunki zaborcze. W efekcie odnotowano poprawę struktury i funkcji siedliska a przede wszystkim perspektyw ochrony.
4060	Wysokogórskie borówczyska bażynowe (<i>Empetro-Vaccinietum</i>)	Nie podejmowano działań ochrony czynnej dla utrzymania właściwego stanu ochrony siedliska. Ochrona bierna wszystkich monitorowanych stanowisk ogranicza się do zakazów schodzenia ze szlaków turystycznych na terenie parków narodowych i rezerwatów. Obserwowane pogorszenie stanu ochrony monitorowanych stanowisk siedliska w Karkonoskim PN, Babiogórskim PN oraz w masywie Śnieżnika wynika z rosnącej presji turystycznej tj. wydeptywania płatów siedliska położonych w bezpośrednim sąsiedztwie szlaku turystycznego. Spośród możliwych działań ochronnych można zaproponować korektę lokalizacji szlaków turystycznych aby choć po części chronić fragmenty grani ze stanowiskami siedliska.
4080	Subalpejskie zarośla wierzbowe wierzby lapońskiej lub śląskiej (<i>Salicetum lapponum</i> , <i>Salicetum silesiaca</i>)	Realizowane działania ochronne dotyczą ochrony biernej. Działania ochrony czynnej w siedlisku nie wykonywano.
40A0	Zarośla wisienki stepowej <i>Prunetum fructinosae</i>	Stwierdzono jedno działanie ochronne polegające na usuwaniu drzew i krzewów obcych dla siedliska w celu odślonięcia zarośli wisienki stepowej. Działanie przyniosło znaczną poprawę stanu ochrony siedliska.
5130	Zarośla jałowca pospolitego na wrzosowiskach lub murawach nawapiennych	Działania ochronne jakie podjęto na powierzchniach objętych monitoringiem było to usuwanie drzew z powierzchni siedliska. Dzięki tym działaniom rozwija się warstwa krzewów i runa zachowując swoje bogactwo gatunkowe i znaczny zasób gatunków charakterystycznych. Wykonane działania wpłynęły na podniesienie oceny stanu ochrony

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		siedliska.
SIEDLISKA ŁĄKOWE I MURAWOWE		
6110	Skąły wapienne i neutrofilne z roślinnością pionierską (<i>Alyso-Sedion</i>)	<p>Na stanowiskach siedliska nie były prowadzone działania ochronne. Jedynie na stanowisku Wilcza Góra w latach 90tych XX wieku wykonano zabieg polegający na usunięciu drzew i krzewów ze ścian skalnych, jednak wymaga on powtórzenia.</p> <p>Równocześnie na prawie wszystkich stanowiskach były postulowane działania polegające na odkrzaczaniu stanowisk (usuwanie drzew i krzewów), a także jak np. na Krzyżowej Górze proponowano wprowadzenie kontrolowanego wypasu, oraz usunięcie śmieci na Dębowej Górze wschód. Na Wilczej Górze dodatkowo uznano za konieczne aktywne zwalczanie gatunku obcego – rozchodnika kaukaskiego.</p>
6120	Cieptolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (<i>Koelerion glaucae</i>)	<p>Spośród 52 monitorowanych stanowisk działania ochronne są prowadzone jedynie na 17 z nich. Są to: wypas owiec lub krów (Berzniki, Kózki, Sędowice, Wajkowska Wyspa), lub odkrzaczanie (Chechło 5 stanowisk, Klucze 5 stanowisk, Kózki). W Sędowicach także koszenie, a na Piaskowej Górze ogrodzenie murawy, zapobiegające jej rozjeżdżaniu. Działania ochronne przyczyniają się do utrzymania muraw i poprawieniu ich stanu. Na 13 stanowiskach nie postulowano wprowadzenia działań ochronnych, w tym na 1 z nich ze względu na katastrofalny stan murawy i negatywnej ocenie perspektyw wpływu takich działań. Na pozostałych stanowiskach proponowano wprowadzenie wypasu lub/i odkrzaczania, a także prowadzenie monitoringu i uzależniono dalsze działania od jego wyników.</p>
6130	Murawy galmanowe	<p>Na większości stanowisk nie wykonywano działań ochronnych. Jedynie stanowiska Storczykowa Hałda 1, 2, i 3 są objęte ochroną bierną. Jako użytek ekologiczny jest chroniona Hałda Popłuczanka. Na pozostałych</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		stanowiskach postulowano: wprowadzenie koszenia z usuwaniem biomasy na stanowisku Bukowno, wypasu w Chrzanowie, wycinanie podrostu drzew i krzewów w Jaworznie, i w miarę potrzeby usuwanie drzew i krzewów na stanowisku Pleszczotka.
6150	Wysokogórskie murawy acidofilne (<i>Juncion trifidi</i>) i bezwapienne wyleżyska śnieżne (<i>Salicion herbaceae</i>)	Siedlisko podlega ochronie biernej, leżąc na terenie parków narodowych (Tatrzańskiego, Babiogórskiego i Karkonoskiego PN), głównie w strefach ochrony ścisłej. Jest to właściwa forma ochrony dla tego siedliska. W Karkonoszach na stanowisku Czarny Grzbiet w ramach działań ochrony czynnej odgrodzono część muraw od szlaku turystycznego, uniemożliwiając schodzenie ze szlaku i rozdeptywanie muraw. Podobne działania są prowadzone także w Tatrzańskim PN, choć akurat nie w miejscach, gdzie znajdują się stanowiska monitoringowe. Są to działania skuteczne, murawy nie wydeptywane, powoli się regenerują.
6170	Nawapienne murawy wysokogórskie (<i>Seslerion tatrae</i>) i wyleżyska śnieżne (<i>Arabidion coeruleae</i>)	Wszystkie stanowiska monitoringowe siedliska położone są na obszarach Natura 2000. Jedno z nich (Biała Woda) leży równocześnie na terenie rezerwatu przyrody (rez. Biała Woda) a pozostałe w parkach narodowych (Tatrzańskim, Pienińskim i Babiogórskim PN). Są więc zabezpieczone prawną ochroną terytorialną. Dla obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) przygotowane są plany działań ochronnych. Na części stanowisk są wykonywane działania ochronne, jak usuwanie drzew i krzewów zarastających murawy (Biała Woda, Wąwóz Sobczański, Okrąglica, Zawiesy), przynoszące dobre skutki – poprawę stanu siedliska. Na wyżej położonych stanowiskach, w Tatrach i na Babiej Górze nie są podejmowane działania ochrony czynnej, gdyż nie ma takiej potrzeby – właściwą formą ochrony jest ochrona bierna. Na terenach interesujących pod względem turystycznym, w miejscach gdzie szlaki turystyczne przebiegają przez płaty siedliska, fragmenty płatów siedliska są wydeptywane. Na małą skalę obserwuje się zarastanie muraw przez krzewy, zwłaszcza kosodrzewinę (w niższych położeniach głównie przez jałowiec, sosnę, świerk, wierzbę śląską, jawor, jarzębinę). W tych

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>miejskach trzeba się liczyć w przyszłości z koniecznością wykonywania działań ochronnych polegających na usuwaniu drzew ocieniających siedlisko.</p>
6190	Murawy panońskie (<i>Stipo-Festucetalia pallentis</i>)	<p>Wszystkie stanowiska monitoringowe siedliska położone są na obszarach Natura 2000. Część stanowisk leży równocześnie na terenie rezerwatów przyrody (Ostrzyca Proboszczowicka, Przełomy Pełcnicy pod Książem) lub parków krajobrazowych. Większość z nich jest więc zabezpieczona prawną ochroną terytorialną. Nie są chronione w inny sposób obszary Natura 2000: Dobromierz, i Przełom Nysy Kłodzkiej pod Morzyszkowem. Dla obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) przygotowane są plany działań ochronnych. Na części stanowisk są wykonywane, zgodnie z nimi, działania ochronne, jak grodzenie muraw jako zabezpieczenia przed zgryzaniem przez muflony (Dobromierz), jak się wydaje przynoszący dobre skutki, choć potrzebne są dłuższe obserwacje siedliska do wysnucia ostatecznych wniosków. W Masywie Ślęży, mimo położenia w obszarach chronionych i obowiązujących planów ochrony dla tych obszarów nie są podejmowane działania konieczne dla zabezpieczenia stanu siedliska przyrodniczego. Dewastacja obszaru nasila się, a proces ten jest obserwowany od chwili powstania obszaru Natura 2000. W obszarach interesujących pod względem turystycznym (głównie Ostrzyca Proboszczowicka, Masyw Ślęży), fragmenty płątów siedliska są wydeptywane, zwłaszcza te położone przy szlakach turystycznych. Tutaj należałoby zaopatrzyć je w tablice informacyjne, lub także ogrodzenia. W siedlisku trzeba się liczyć w przyszłości z koniecznością wykonywania działań ochronnych polegających na usuwaniu drzew ocieniających siedlisko.</p> <p>Podsumowując:</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>Stanowiska w korzystnym stanie ochrony oraz na stanowisku w Jugowicach należy utrzymać w ochronie biernej, z okresowa kontrolą stanu (co 3 – 6 lat).</p> <p>Na stanowiskach w niekorzystnym lub złym stanie ochrony należy podjąć ochronę czynną:</p> <p>Góry Bardzkie – odstąpienie skał poprzez wycinkę części ocieniających je drzew i krzewów (przyczyni się to jednocześnie do poprawy stanu bezpieczeństwa na drodze z Barda do Opolnicy i poprawi jej walory widokowe).</p> <p>Ostrzyca Proboszczowicka - ogrodzenie skał, na których znajduje się siedlisko i postawienie bariery przy punkcie widokowym. ustawienie kosza na śmieci, który ograniczy zaśmiecanie. Usunięcie części krzewów zarastających murawę (jednak z pozostawieniem krzewów irgi zwyczajnej!)</p> <p>Radunia - ogrodzenie skał, na których znajduje się siedlisko i ograniczenie dostępu do stanowiska. Ustawienie kosza na śmieci, który ograniczy zaśmiecanie. Wprowadzenie okresowego wypasu na stanowisku. Kontrola stopnia wykorzystania terenu w rezerwacie, szczególnie w trakcie spotkań parareligijnych (neopoganie)– egzekwowanie zakazu palenia ognisk na terenie rezerwatu.</p> <p>Dobromierz - grodzenie części siedliska dla zmniejszenia penetracji i spasanania przez muflony; redukcja populacji muflonów na Pogórze Wałbrzyskim, egzekwowanie zakazu wynikającego z Ustawy o ochronie przyrody, wprowadzania obcych gatunków inwazyjnych do środowiska.</p> <p>Przełomy Pełcznicy pod Książem - ogrodzenie skał, na których znajduje się siedlisko i postawienie bariery przy punkcie widokowym w sąsiedztwie. Konieczne także ustawienie kosza na śmieci, który ograniczy zaśmiecanie.</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		Usunięcie części młodych drzew zacieniających murawę.
6230	Bogate florystycznie górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardetalia - płaty bogate florystycznie)	<p>Na większości stanowisk nie obserwowano celowych działań ochronnych. Nie prowadzi się ich także w wielu ostojach sieci Natura 2000 (m.in. Bieszczadach, Górach Słonnych, Ostoi Popradzkiej, na Torfowiskach Orawsko-Nowotarskich, Ostoi Narwiańskiej, Ostoi Welskiej, Dzikiej Orlicy, Górach Stołowych i in.) lub koszone czy wypasane są jedynie bardzo małe fragmenty siedliska 6230. Górskie psiary tatrzańskie i karkonoskie leżą w strefie ochrony ścisłej.</p> <p>Działania ochronne, polegające głównie na koszeniu i usuwaniu krzewów i młodych drzew prowadzone są w niektórych parkach narodowych (m.in. Gorczański PN, Magurski PN) i obszarach Natura 2000 (Horodyszcze, Maśluchy, Dolina Krasnej, Lasy Sobiborskie, Ostoja Poleska – także w ramach programów rolnośrodowiskowych). W obrębie niektórych polan regłowych w Tatrach prowadzony jest wypas. Na obszarze Gorczańskiego Parku Narodowego najszerzej stosowanym zabiegiem ochronnym jest regularne (raz w roku) koszenie, a następnie usuwanie biomasy. Sporadycznie na niektórych polanach stosowany jest ekstensywny wypas owiec, jak dotąd bez koszenia niedojadów. Pierwsza forma ochrony jest oceniana jako właściwa, natomiast druga - niewystarczająca, ponieważ konieczne jest uzupełnienie wypasu koszeniem. Dodatkowo, na niektórych polanach, gdzie sukcesja wtórna jest już dość zaawansowana, zastosowano wycinkę podrostów świerka oraz koszenie płatów borówczyska. Zabieg ten niewątpliwie powstrzymuje dalszą ekspansję borówki czarnej i sukcesję roślinności w kierunku zbiorowisk leśnych, jednak odpowiedź na pytanie</p> <p>Ostatnio Magurski PN ogranicza ekspansję gatunków drzewiastych i krzewiastych na łąkach przez mulczowanie. W przypadku siedliska 6230 zabieg ten może przynieść pozytywne rezultaty, jeśli nastąpi po nim koszenie z usuwaniem siana. Natomiast nie powinno się na psiarach</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>mulczowania powtarzać z uwagi na wzrost żyzności gleby poprzez demineralizację pozostawianej, rozdrobnionej biomasy. W Beskidzie Żywieckim i Śląskim podejmowane są działania ochronne polegające na usuwaniu drzew i krzewów na halach, koszeniu i wypasie (działania Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, Program "Owca plus" Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego). Koszenie ogranicza przestrzenny zasięg płatów z borówką czarną <i>Vaccinium myrtillus</i> i maliną właściwą <i>Rubus idaeus</i>.</p> <p>W niektórych obszarach (Dolina Pisy) nie odnotowano działań ochronnych, lecz zbyt intensywne użytkowanie kośne i pasterskie.</p>
6410	Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion)	<p>Na stanowiskach w regionie alpejskim, w którym monitoring ukończono w 2017 roku, nie obserwowano działań ochronnych na łąkach trzęślicowych. Łąki są rozproszone w rolno-leśnym krajobrazie Beskidu Wyspowego i leżą na gruntach prywatnych właścicieli. Niektóre z płatów są bardzo niewielkie, otoczone lasem, największy z nich leży na wielu działkach prywatnych. Wymienione uwarunkowania poważnie utrudniają organizację działań ochronnych siedliska, czyli wprowadzenie właściwego koszenia, choćby w ramach pakietów dopłat z działania rolno-środowiskowo-klimatycznego.</p> <p>W regionie kontynentalnym łąki na niemal połowie stanowisk są koszone, jednak najczęściej nie w ramach działań ochronnych, lecz prowadzonej przez prywatnych właścicieli gospodarki rolnej. Niektórzy rolnicy korzystają z pakietów rolnośrodowiskowych. Tylko w nielicznych przypadkach (m.in. Piaśnickie Łąki, Brzeźno – rezerwat, Polana Strożyska) koszenie odbywa się w ramach czynnej ochrony siedliska, przewidzianej planem ochrony lub zadań ochronnych. Na pojedynczych stanowiskach z różnym skutkiem usuwano z łąk trzęślicowych krzewy i podrost drzew. Na</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		stanowiskach Wędziszew, Granica, Brzeźno efekt był pozytywny, prawdopodobnie poprawie stanu siedliska sprzyjało skojarzenie odkrzewiania z późniejszym wykaszaniem płatów. Natomiast na stanowiskach Brójsce, Tarnów wycięte krzewy silnie odrastają. W niektórych przypadkach (np. Ugory) zapisy co do zabiegów czynnej ochrony są już sformułowane w PZO, jednak jeszcze nie zaczęto ich realizowania, lub też są mało skuteczne (Wierzbno, Zaborsko k/Cieszystawia, Żelewo, Zagórzycy 1)
6430	Ziołorośla górskie (<i>Adenostylion alliariae</i>) i ziołorośla nadrzeczne (<i>Convolvuletalia sepium</i>)	Na żadnym z monitorowanych stanowisk nie były prowadzone działania ochronne. Propozycje działań ochronnych: 1. Utrzymanie niezmnieszonej powierzchni siedliska w niepogorszonej formie przez przeciwdziałanie ekspansji obcych gatunków inwazyjnych. 2. Zachowanie naturalnej roślinności wzdłuż brzegów rzek i starorzeczy. 3. Przy prowadzeniu zabiegów hydrotechnicznych i działań związanych z ochroną przeciwpowodziową zachowanie dbałości o ochronę fragmentów brzegów z zaroślami i zbiorowiskami bylin oraz kęp zadrzewień.
6440	Łąki selernicowe (<i>Cnidion dubii</i>)	Łąki selernicowe wymagają ekstensywnego, tradycyjnego użytkowania. Nie stwierdzono wykonywania działań ochronnych wynikających z Planów Zadań Ochronnych toteż trudno mówić o ich skuteczności. Opisane stanowiska są w położone w większości na działkach prywatnych gospodarzy, którzy użytkują je ekstensywnie w tradycyjny sposób.
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)	Większość łąk świeżych objętych monitoringiem jest chroniona przez prowadzenie ekstensywnej gospodarki rolnej. Coroczne koszenie lub wypas, zbieranie siana umożliwiają zachowanie siedliska.

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		Łąki świeże objęte monitoringiem znajdują się w większości na gruntach prywatnych. Bezpośrednie działania ochronne nie mogą być realizowane, ze względu na strukturę własności gruntów. Możliwe do zrealizowania oddziaływanie pośrednie mogłoby polegać na propagowaniu przystępowania do programów rolno-środowiskowo-klimatycznych. Podpisanie zobowiązania do realizacji działań przewidzianych w 4 i 5 pakiecie PROW przyczyni się do zachowania siedliska we właściwym stanie lub poprawy jego struktury.
6520	Górskie łąki konietlicowe i mietlicowe użytkowane ekstensywnie (Polygono-Trisetion i Arrhenatherion)	Działania ochronne prowadzone są na tylko części stanowisk, część objęta jest normalną gospodarką rolną lub leży w strefie ochrony ścisłej (np. w Karkonoskim PN), albo właściciele zarzucili na nich użytkowanie łąk. Ze 118 monitorowanych stanowisk jedynie 34 leży na gruntach Skarbu Państwa. Celowe zabiegi ochronne wykonywane są m.in. na łąkach w Pienińskim PN (od wielu lat z dobrym skutkiem), Magurskim PN, Gorczańskim PN, Bieszczadzkiem PN. W Pienińskim PN jest to coroczne późne koszenie (po połowie lipca) z pozostawieniem fragmentów nieskoszonych (tzw. pasów ekologicznych), suszenie i usuwanie biomasy. Zabiegi wykonywane z użyciem specjalistycznego lekkiego sprzętu mechanicznego (ciągnik, kosiarka listwowa, lekka prasa kostkująca) przeznaczonego do pracy w terenach górskich, obrzeża koszone ręcznie. Wyniki prowadzonego wieloletniego monitoringu potwierdzają wysoką skuteczność prowadzonych zabiegów ochronnych - utrzymanie się bogatego zbiorowiska ciepłolubnej łąki pienińskiej. W regionie kontynentalnym siedlisko jest użytkowane kośnie na większości monitorowanych stanowisk w Górach Stołowych, Dzikiej Orlicy, Masywie Śnieżnika, Grodczynie i Homolu koło Dusznik.
65XX	Eutroficzne łąki wilgotne (zw. <i>Calthion</i>)	Działaniem ochronnym właściwym dla siedliska jest ekstensywne, niezbyt wczesne koszenie, połączone ze zbiorem biomasy. Jest to skuteczny sposób na zabezpieczenie wilgotnych łąk eutroficznych przed zarastaniem

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>przez ekspansywne gatunki roślin zielnych, krzewy i drzewa.</p> <p>Większość monitorowanych płatów siedliska leży na gruntach prywatnych i nie podlega zabiegom ochronnym. W dalszym ciągu spora część łąk wilgotnych jest użytkowana rolniczo, lecz celem właścicieli jest uzyskanie wartościowej paszy, a nie ochrona wilgotnych łąk. Na niektórych stanowiskach obserwowano zbyt wysoki poziom nawożenia, za wczesne koszenie, podsiewanie roślinami pastewnymi. Tam, gdzie zachowały się ekstensywne metody gospodarowania stan siedliska jest dobry. Koszone, czasem też odkrzewiane są m.in. fragmenty siedliska w Ostoi Knyszyńskiej, Poleskiej Dolinie Bugu, łąki pełnikowe koło Bobolic (Dolina Radwi, Chocieli i Chotli). W ostoi Dzika Orlica ekstensywnemu koszeniu towarzyszy przepasanie owcami.</p> <p>Koszenie w ramach ochrony aktywnej ogranicza się do niektórych parków narodowych (m.in. Gorceńskie, Magurskiego, Bieszczadzkiego, Ujście Warty) i rezerwatów przyrody (np. w Źródłiskach Jasiołki w Beskidzie Niskim). Na stanowisku Mniszki B w rezerwacie przyrody Nadgoplański Park Tysiąclecia, gdzie występują łąki pełnikowe, zabiegi dostosowano do biologii pełnika: łąka jest koszona po wysypie nasion <i>Trollius europaeus</i>.</p> <p>Na stanowisku Koszówka w Kampinoskim PN (ostoja Puszcza Kampinowska) siedlisko było koszone w ramach projektu LIFE "Motylowe łąki". Mimo zakończenia projektu łąki są objęte planem koszenia w kolejnych latach.</p>
--	--	--

SIEDLISKA TORFOWISKOWE I ŹRÓDLISKOWE

7120	Torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji	Siedlisko 7120 bardzo dobrze reaguje na działania ochronne, prowadzące do podniesienia poziomu wód gruntowych np. przez stopniowe zmniejszanie oddziaływania istniejącej infrastruktury melioracyjnej, a w końcu do jej likwidacji, oraz sukcesywne wycinanie pojawiających się krzewów i podrostów drzew. Zabiegi są podejmowane przede wszystkim na torfowiskach na północy kraju (na Wybrzeżu Słowińskim, w Pradolinie
------	---	---

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>Łeby-Redy, na Wysoczyźnie Damnickiej, Równinie Goleniowskiej), rzadziej w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej na południu.</p> <p>Eksperci zwracali uwagę na pilną potrzebę podjęcia działań aktywnej ochrony, polegających przede wszystkim na usuwaniu podrostu drzew i poprawie uwodnienia siedliska na torfowiskach w Ostoi Augustowskiej, Ostoi Knyszyńskiej i Dolinie Biebrzy w północno-wschodniej Polsce oraz w obszarach Budwity (Pojezierze Ławskie) i Bory bagienne i torfowiska Karaska (Równina Kurpiowska), na Równinie Łęczyńsko-Włodawskiej. Na Równinie Kurpiowskiej i w Kotlinie Biebrzańskiej usuwanie podrostu drzew i krzewów jest planowane w ramach PZO. W rezerwacie Piskorzaniec w Ostoi Przedborskiej poprawa warunków hydrologicznych ujęta w planie ochrony nie jest realizowana w praktyce.</p> <p>Na stanowiskach w Karkonoszach, Górach Orlickich i Górach Stołowych ochrona bierna wydaje się być wystarczająca dla ochrony siedliska, lecz już w Górach Izerskich, ze względu na rodzaj zaburzeń systemu hydrologicznego, konieczna jest ochrona czynna.</p> <p>Na niektórych torfowiskach (Bieszczady) regeneracja mszaru wysokiego uniemożliwiana jest przez ekspansję trzęślicy modrej. Jedynym skutecznym zabiegiem ograniczania tego zagrożenia jest „odmładzanie siedliska” przez usuwanie nadkładu wraz z darnią trzęślicy. Jak dotąd działania takie nie były podejmowane na żadnym ze stanowisk.</p>
7140	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska	<p>Na 28 stanowiskach odnotowano ślady prowadzenia działań ochronnych. Były to: budowa zastawek i podpiętrzanie wody, usuwanie nalotu drzew i krzewów, usuwanie gatunków ekspansywnych – wykaszanie płatów zajętych przez te gatunki, a także obcych, inwazyjnych oraz budowa kładek. Pojedyncze obiekty są objęte ochroną rezerwatową lub w formie użytków ekologicznych. Niektóre stanowiska leżą w strefach ochrony ścisłej parków narodowych i tam nie wykonuje się żadnych działań</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>ochrony czynnej. Pozytywny wpływ podejmowanych działań ma odzwierciedlenie w poprawie ocen stanu ochrony siedliska na poszczególnych stanowiskach. We wszystkich przypadkach postulowano kontynuację podejmowanych działań, a na prawie wszystkich pozostałych ich wprowadzenie. Tylko na pojedynczych stanowiskach uznano, że działania nie są potrzebne.</p> <p>Na stanowiskach siedliska 7140, gdzie stwierdzono nadmierny odpływ wody, należy zadbać o zahamowanie tego odpływu i utrzymywać poziom wody na odpowiednim poziomie. Zarośnięte przez drzewa i krzewy torfowiska należy stopniowo odkrzaczać. Także wykaszanie kilkakrotnie w roku zielnych gatunków ekspansywnych, jak trzcina, trzęślica i in. przynosi dobre rezultaty. Należy także usuwać pojawiające się gatunki obce, o znacznym potencjale ekspansji, jak tawuła kutnerowata, olsza pomarszczona.</p>
7150	Obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku <i>Rhynchosporion</i>	<p>Ochrona bierna wydaje się odpowiednia dla zachowania siedliska w dobrym stanie m.in. na stanowiskach w Karkonoszach i Górach Orlickich. Większość monitorowanych stanowisk wymaga ochrony czynnej, lecz aktywne działania prowadzone są na mniej więcej połowie z nich. Z reguły ich celem jest poprawa uwodnienia siedliska oraz usuwanie podrostu drzew, głównie brzozy omszonej <i>Betula pubescens</i>, zwisłej <i>B. pendula</i> i sosny zwyczajnej <i>Pinus sylvestris</i>. Regulowanie piętrzenia wód, częściowa likwidacja rowów lub zwiększenie liczby zastawek piętrzących pozytywnie wpływały na kondycję siedliska. Znaczną skuteczność usuwania nalotów drzew obserwowano na niektórych stanowiskach na ziemi lubuskiej, na których takie działania podjęto. Zabieg powinien być w miarę potrzeby powarzany. Wśród zabiegów często postulowanych przez ekspertów jest mechaniczne usuwanie powierzchniowej warstwy mineralno-organicznej nadkładu w miejscach gromadnego występowania trzęślicy</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>modrej <i>Molinia caerulea</i>. Jest to skuteczny sposób na „odmładzanie siedliska”, jednak w praktyce rzadko się go stosuje ze względu na wysokie koszty. Nie został przeprowadzony na żadnym z monitorowanych stanowisk (transektów), a jedynie w mikroskali na potrzeby badań naukowych.</p>
7210	Torfowiska nakredowe (<i>Cladietum marisci</i> , <i>Caricetum buxbaumi</i> , <i>Schoenetum nigricantis</i>)	<p>Na ponad 90% stanowisk działania ochrony czynnej nie były wykonywane lub brak było informacji o takich działaniach, a w terenie brak było oznak ich wykonywania. Do nielicznych stanowisk, na których wykonywane były działania ochrony czynnej należą:</p> <p>Bagno Bubnów 3 – koszenie (hamowanie sukcesji),</p> <p>Jezioro Gajlik (usunięcie w roku 2007 części drzew i krzewów w południowej części torfowiska przez właścicieli we współpracy z Centrum Ochrony Mokradeł, które miało zainicjować wykaszanie, okazało się być, ze względu na brak dalszej zgody właścicieli, zabiegiem jednorazowym, tym samym jego skuteczność była znikoma),</p> <p>Jurkowy Róg (torfowisko zostało wykoszone około roku 2013, co w znacznym stopniu ograniczyło rozwój podrostu drzew i krzewów (<i>Betula pubescens</i> i <i>Salix</i> spp.), nie ograniczyło jednak rozwoju trzciny pospolitej <i>Phragmites australis</i>. Niestety, złożona w sterty biomasa (trzcina, pnie brzozone) została w większości pozostawiona na powierzchni).</p> <p>Kłocie Ostrowieckie (w latach 2007-2008 wycięto znaczną część olsz <i>Alnus glutinosa</i> występujących w strefie ekotonowej pomiędzy mszarem kłociowym i otaczającym go olsem (<i>Carici elongatae-Alnetum</i>). Działanie zapobiegło ekspansji olszy <i>Alnus glutinosa</i> i doprowadziło do rozwoju pasa kalcofilnego szuwaru turzycy błotnej <i>Caricetum acutiformis</i>, zajętego następnie przez rozrastającą się kłoc wiechowatą <i>Cladium mariscus</i>. W kolejnych latach usuwano odrośla olszy <i>Alnus glutinosa</i> (Jasnowska J., Wróbel M. 2010. Ochrona czynna „Kłoci Ostrowieckich” w Drawieńskim</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>Parku Narodowym. Str. 173-179 [W:] Grzeškowiak A., Nowak B. (red.) Dynamika procesów przyrodniczych w zlewni Drawy i Drawieńskim Parku Narodowym; IMGW Poznań.) Działanie to było skuteczne jeśli chodzi o powstrzymanie ekspansji olsz, choć zniszczyło naturalny gradient zadrzewienia i wytworzyło nieco sztuczną granicę kłociowiska. W projekcie planu ochrony Drawieńskiego Parku Narodowego (2014 r., 2018 r.) na tym torfowisku zaplanowano podejście polegające na kontynuacji tego modelu ochrony czynnej, tj. na powtarzalnym usuwaniu olszy. W 2018 r. stwierdzono liczne występowanie młodego podrostu olszy, o wyrównanym wieku, wymagającego koniecznie usunięcia. Rozrost kohorty olszy o wyrównanym wieku może być dla kłociowiska większym zagrożeniem, niż rozproszona obecność drzew nalotu różnowiekowego)</p> <p>Osowiec Środkowy (w płacie kłociowiska nie wykonywano. W przeszłości (lata 90-te XX wieku) w zachodniej części torfowiska Osowiec zainstalowano system zastawek piętrzących na rowie odprowadzającym wodę w torfowiska. Zastawki spełniły zadania i obecnie stan uwodnienia na torfowisku jest prawidłowy. W latach 2008 - 2013, zgodnie z zapisami w planie ochrony rezerwatu na powierzchni około 1 ha prowadzone było coroczne koszenie trzciny <i>Phragmites australis</i>, lecz zabieg realizowano w siedlisku 7230, oszczędzając płyty kłoci)</p> <p>Półwysep Łapa (w przeszłości gytiowisko było objęte zabiegami ochrony czynnej w ramach działań Wigierskiego Parku Narodowego. Zabiegi te ograniczyły ekspansję drzew i krzewów, ale nie mogły zapobiec ekspansji trzęślicy).</p> <p>Rezerwat Roskosz 1 (w 2015 roku na części obszaru wykonywane były koszenia, lecz w niewłaściwym terminie co powodowało uszkodzenia mechaniczne kłoci.)</p> <p>Rosochaty Róg (brak działań ochronnych, a prowadzony intensywny</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>wypas nie może być traktowany jako środek ochrony czynnej.)</p> <p>Słupów (brak działań ochronnych; część terenu koszona w ramach tradycyjnego użytkowania gruntu)</p> <p>Śniatycze (w 2017 roku siedlisko zostało wykoszone)</p> <p>Turze (obszar szuwarów nakredowych i właściwych był ekstensywnie wykaszany w minionych latach - nie stwierdzono jednoznacznych skutków tego dla stanu siedliska)</p> <p>Wiłkokuk (Brak działań ochronnych; fragment zachodni torfowiska był wykaszany pod koniec lat 2000 w ramach projektu Centrum Ochrony Mokradel)</p> <p>Na 24 stanowiskach postuluje się kontrolę i poprawienie stosunków wodnych, uznając poziom uwodnienia za kluczowy dla utrzymania siedliska. Na części stanowisk proponuje się usuwanie podrostu drzew i krzewów (11 stanowisk) i/lub też koszenie (10 stanowisk), które zapobiegłoby sukcesji naturalnej. Na stanowisku Linkowo Południe należy aktywnie usuwać gatunek obcy - tawułę kutnerowatą.</p> <p>Dla części stanowisk za najwłaściwszą formę ochrony uznano ochronę bierną i postuluje się wprowadzenie takiej formy i np. objęcie kłociowisk ochrona rezerwatową. Są to: Bryzgiel, Jez Kojle, Jez. Hilinki, Mnica, Wiłkokuk.</p> <p>2 stanowiska :Żółwia Kłoc Południowa, Żółwia Kłoc Północna leżą w strefie ochrony ścisłej i żadne działania nie są tam wykonywane, jak i nie proponuje się takich działań.</p>
7220	Źródlika wapienne ze zbiorowiskami Cratoneurion commutati	<p>Generalnie siedlisko nie jest przedmiotem działań ochronnych. W Niebieskich Źródłach barierka otaczająca główny basen wywierzyskowy została odnowiona i wzmocniona. Barierka ta ma zabezpieczać przed</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		celowym bądź przypadkowym wchodzeniem do wody i spełnia swoją rolę. Ogrodzenie terenu na stanowisku Las Witalusz 1 chroni źródłisko przed rozdeptywaniem przez zwierzęta.
7230	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	<p>Na ponad połowie stanowisk stwierdzono obecność śladów wskazujących na wykonywanie działań ochronnych, które poprawiają stan ochrony siedliska, lub przynajmniej hamują jego pogarszanie się. W płatach siedliska są prowadzone działania ochronne różnego typu: najczęściej są to: koszenie (ponad 30 stanowisk) w ramach programów rolnośrodowiskowych lub programów dedykowanych ochronie siedlisk, usuwanie nalotu drzew i odkrzaczanie (ponad 20 stanowisk) oraz poprawa stosunków wodnych – renowacja zastawek lub ich wykonanie (ponad 10 stanowisk). Na niektórych stanowiskach są wykonywane kompleksowe działania np. na stanowiskach: Śniatycze, Rudla II i III, Perespa I i II, w sezonie jesienno-zimowym 2017/2018 na nieużytkowanej części planowane jest przeprowadzenie działań ochronnych polegających na koszeniu, usuwaniu nalotu i podrostu drzew i krzewów oraz budowie zastawek na rowach okalających kompleks w ramach projektu „Ochrona torfowisk alkalicznych (7230) południowej Polski” realizowanego przez Klub Przyrodników.</p> <p>Na stanowisku Stare Biele - brak działań ochronnych. Usuwanie zakrzaczeń i podrostu drzew, koszenie oraz budowa progu piętrzącego planowane w projekcie LIFE "Ochrona torfowisk alkalicznych w młodoglacjalnym krajobrazie Polski północnej" (Klub Przyrodników) zostało uniemożliwione przez zarządzającego gruntem - Lasy Państwowe. RDLP Białystok nie wyraziła zgody na przeprowadzenie zabiegów.</p> <p>Postulowane jest kontynuowanie działań jak opisane powyżej, w obiektach już objętych programami i rozszerzanie ich na pozostałe stanowiska.</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

SIEDLISKA NASKALNE

8110	Piargi i gołoborza krzemianowe	Na żadnym ze stanowisk nie prowadzi się działań ochrony czynnej. Zdecydowana większość stanowisk leży na terenie parków narodowych (Tatrzańskiego, Babiogórskiego, Karkonoskiego) w obrębie strefy ochrony ścisłej i postuluje się utrzymanie tej formy ochrony (najwłaściwsza dla tego typu siedliska). Tylko 2 stanowiska: Śnieżnik i Pod Śnieżnikiem leżą poza parkami (nadm. Międzyzlesie) ale i na nich nie prowadzi się działań ochronnych. Propozycje ochrony czynnej dotyczą ochrony przed wydeptywaniem poprzez ogrodzenie partii szczytowej Śnieżnika i skanalizowanie ruchu turystycznego do ruin dawnej wieży widokowej, lub też grodenie rumowisk krzemianowych (stanowisko Pod Śnieżnikiem).
8120	Piargi i gołoborza wapienne ze zbiorowiskami <i>Papaverion tatricis</i> lub <i>Arabidion alpinae</i>	Siedlisko podlega ochronie biernej w strefie ochrony ścisłej Tatrzańskiego Parku Narodowego i jest to właściwa forma ochrony dla tego typu siedliska. Nie podejmowano działań ochrony czynnej i nie są one potrzebne.
8120	Środkowoeuropejskie wyżynne piargi i gołoborza krzemianowe	Dwa spośród badanych w regionie alpejskim stanowisk monitoringowych siedliska, położone są na obszarach Natura 2000 i równocześnie w rezerwatach przyrody. Są więc zabezpieczone prawną ochroną terytorialną. Poza nimi leży stanowisko Twarogi. Dla obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) przygotowane są plany działań ochronnych. Na części stanowisk są wykonywane działania ochronne, jak przesunięcie przebiegu szlaku turystycznego na Luboniu Wlk. i usuwanie drzew na gołoborzu w Bieszczadach. Jak się wydaje przynoszą one dobre skutki, choć potrzebne są dłuższe obserwacje siedliska do wysnucia ostatecznych wniosków. Na Twarogach, będących własnością prywatną, nie są podejmowane działania konieczne dla zabezpieczenia stanu siedliska przyrodniczego. W siedlisku trzeba się liczyć w przyszłości z koniecznością wykonywania

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>działań ochronnych polegających na usuwaniu drzew ocieniających siedlisko.</p> <p>Wszystkie badane w regionie kontynentalnym stanowiska położone są na terenie obszarów Natura 2000 i równocześnie w Świętokrzyskim Parku Narodowym oraz w rezerwacie przyrody Góra Ślęza. Są więc zabezpieczone prawną ochroną terytorialną. Dla obszarów chronionych (w tym obszarów Natura 2000) przygotowane są plany działań ochronnych. Badane stanowiska poddane są ochronie biernej. Brak oznak wykonywania działań ochrony czynnej. Jedynie na jednym z płatów siedliska w Górach Świętokrzyskich wykonano platformę widokową powyżej gołoborza, co z pewnością ogranicza presję turystów na siedlisko. Aktualnie nie ma potrzeby podejmowania innych działań dla zabezpieczenia stanu siedliska przyrodniczego.</p>
8210	Wapienne ściany skalne ze zbiorowiskami <i>Potentilletalia caulescentis</i>	<p>Tylko na pojedynczych stanowiskach wykonywano działania ochronne polegające na odkrzaceniu podstawy skał i odsłanianiu ich. Efekty działań będzie można ocenić dopiero po kilku latach od wykonania. Działania takie powinny być prowadzone wyłącznie na stanowiskach podtypu światłolubnego. Dla podtypu cieniolutubnego, właściwą formą ochrony jest ochrona bierna, optymalnie w rezerwach przyrody (brak presji ludzkiej). Na pojedynczych stanowiskach można usuwać gatunki obce, inwazyjne, powstrzymując je przed dalszym rozprzestrzenianiem. Należy skoncentrować się na takich gatunkach, jak robinia akacjowa i sumak octowiec.</p>
8220	Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z <i>Androsacion vandellii</i>	<p>Najczęstszą stosowaną formą ochrony jest ochrona bierna, na terenie rezerwatów przyrody. W przypadku cieniolutubnych podtypów siedliska jest ona formą właściwą. Podejmowane działania ochronne polegały na usuwaniu krzewów i drzew, z wybranych stanowisk (Kruczy Kamień 1 i 2) oraz ogrodzeniu płatów siedliska przed presją muflonów w Dolinie Czyżynki (nadm. Jawor). Na stanowisku Książnica 1 usunięto robinie</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>akacją, zgodnie z zapisami w Krajowym planie zarządzania gatunkiem Zanoxia serpentina – Corrupt spleenwort (<i>Asplenium adulterinum</i>), Transition Facility 2004. Na stanowisku Stary Książ w roku 2009 zalecono "Zagrodzenie skały z występowaniem murawy tak by ograniczyć dostęp dla ruchu turystycznego od strony punktu widokowego. Ustawienie kosza na śmieci.". Bariera ochronna powstała - jednak dla ogrodzenia punktu widokowego i na szczęście nie spowodowała zniszczenia siedliska. Tak czy owak spełnia swoją funkcję, a wydeptywanie i zaśmiecanie płata uległo znacznemu ograniczeniu.</p> <p>Na większości stanowisk zaleca się ochronę bierną. Proponowane zabiegi ochronne, to najczęściej usuwanie drzew i krzewów zacięających skały oraz zagrodzenie najcenniejszych płatów muraw, ograniczenie presji muflonów. Na poszczególnych stanowiskach zaproponowano:</p> <p>Na stanowisku Wierchomla należy usunąć rozrastające się osobniki akacji <i>Robinia pseudoacacia</i>.</p> <p>Grochowa Góra: Konieczna ochrona czynna - odsłonięcie powierzchni skalnych, mechaniczne niszczenie gatunków nitrofilnych, częściowe odsłonięcie zachowanych populacji gatunków naskalnych.</p> <p>Winna Góra: konieczne oczyszczenie ścian skalnych z zalegającego drewna, stopniowe karczowanie nadmiernie ocieniających stanowisko drzew i krzewów, tak by ocienienie na całej długości ścian wynosiło 30-40%.</p> <p>Dolina Czyżynki, Janowiec w Górach Bardzkich: zmniejszenie populacji muflona na Pogórzu Sudeckim do wielkości możliwej do wchłonięcia przez optymalne siedliska gatunku.</p> <p>Chwalisław: usunięcie drzew, które nadmiernie ocieniają skały. Bezwzględny zakaz wspinaczki. Informacja o cennym siedlisku</p>
--	--	--

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>przyrodniczym (tablica informacyjna)</p> <p>Kiełczyn i Zbiornik Bystrzycki brzeg N, Chojnik: wskazane jest przeredzenie drzew i krzewów zacieniających ściany skalne, tak by zacinienie osiągnęło odpowiednio: około 30-40% i 20%.</p> <p>Lubachów: wycięcie podrostu drzew zacieniających stanowisko, usuwanie jeżyn wyrastających na półkach skalnych.</p> <p>Glinica: wskazane jest wyznaczenie strefy buforowej wokół stanowiska dla umożliwienia spontanicznego rozwoju naturalnej bariery z krzewów i drzew zapobiegającej przedostawaniu się zanieczyszczeń z okolicznych pól. Wskazana ochrona bierna z regularną kontrolą stanu. Konieczne staje się usuwanie pojedynczych drzew i krzewów nadmiernie zacieniających ściany skalne.</p> <p>Hucianka: usunięcie krzewów bezpośrednio zacieniających skały bazaltowe.</p> <p>Książnica 1: realizacja zapisów Krajowego planu zarządzania gatunkiem, w tym ograniczanie liczebności gatunków inwazyjnych. Utrzymywanie umiarkowanego zacinienia (>30%) stanowiska zanokcicy <i>Asplenium adnigrum</i>.</p> <p>Książnica 2: konieczne rozważenie stopniowego prześwietlenia i częściowego odsłonięcia ścian skalnych.</p> <p>Bardo nad Nysa Kłodzką: wycinka drzew i krzewów zacieniających skały, usunięcie siatki za którą zbierają się liście.</p>
8230	Pionierskie murawy na skałach krzemianowych (<i>Arabidopsidion thalianae</i>)	<p>Na stanowisku Stary Książ płat siedliska został odgradzony od szlaku turystycznego, co w jakiś sposób ograniczyło zarówno wydeptywanie, jak i zaśmiecanie siedliska.</p> <p>Konieczne jest wprowadzenie podobnych działań na stanowisku Chojnik w</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		Karkonoszach, jak również zmniejszenie zwarcia drzew i krzewów ocieniających murawę. Na stanowisku Jakuszowa nie ma potrzeby wprowadzania na razie działań ochrony czynnej.
--	--	---

SIEDLISKA LEŚNE

9110	Kwaśne buczyny (Luzulo-Fagion)	Na podstawie przeprowadzanych badań proponuje się stosowanie następujących działań ochronnych: pozostawienie martwego drewna, usuwanie gatunków obcych i inwazyjnych, w lasach gospodarczych stosowanie właściwych rębni.
9130	Żyzne buczyny (Dentario glandulosae-Fagenion, Galio odorati-Fagenion)	<p>Działania ochronne pozytywnie wpływające na siedlisko to: trzebieże eliminujące gatunki obce siedliskowo i geograficznie, trzebieże uruchamiające odnowienie naturalne buka, rozpoczęte rębnie uruchamiające odnowienie naturalne buka, pozostawianie martwego drewna, stabilizacja klifu, pozostawianie biogrup i przestojów w użytkowaniu rębny. Wskutek zaniechania działań ochronnych lub wykonywania ich niepoprawnie ubywa ciągle martwego drewna, wskutek zabiegów hodowlanych upraszcza się struktura drzewostanów, powstają ciągle zniszczenia runa i gleby podczas zabiegów hodowlanych oraz ma miejsce ekspansja gatunków obcych geograficznie, ekologicznie i apofitów, głównie w runie. Brak działań ochronnych może powodować spadek powierzchni starodrzewów, zniszczenia runa i gleby podczas zabiegów hodowlanych, ekspansję gatunków obcych geograficznie i ekologicznie, abrazję, zaśmiecanie i degradację poprzez wydeptywanie. Brak lub niewielka ilość odnowienia naturalnego buka i uproszczenie struktury drzewostanów jest następstwem niewłaściwego prowadzenia drzewostanów.</p> <p>Na obszarach N2000 i w rezerwatach zgodnie z PZO i PO. Na pozostałych obszarach: buczyny są siedliskiem trwałym, odnawiającym się lub samoistnie regenerującym się. Najczęściej wystarczy pozostawić w</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		<p>drzewostanie zróżnicowaną strukturę wiekową i piętrową i co najważniejsze – martwe drewno. Dodatkowo w cięciach hodowlanych należy eliminować gatunki obce geograficznie i siedliskowo oraz inicjować odnowienie naturalne buka. W cięciach rębnych obligatoryjnie należy pozostawiać bez zabiegów 10% powierzchni drzewostanu jako biogrupy. Dobrą praktyką może być zaliczenie wartościowych płatów siedliska do powierzchni referencyjnych lub do lasów o szczególnych walorach przyrodniczych i tam najczęściej właściwymi działaniami ochronnymi będzie ochrona bierna. Ponadto na niektórych powierzchniach: Stabilizowanie klifów. Kanalizowanie ruchu turystycznego. Egzekwowanie zakazu śmiecenia (w tym zrzutów z gospodarstw domowych również śmieci organicznych). Istotnym zagadnieniem jest walka z gatunkami nierodzimyimi. O ile niecierpek drobnokwiatowy jest rozpowszechniony i zdomowiony i walka z nim skazana jest na niepowodzenie, o tyle pozostałe 19 gatunków należy zwalczać wszelkimi możliwymi środkami dopuszczonymi w danym obszarze.</p>
9140	Górskie jaworzyny ziołoroślowe (<i>Aceri-Fagetum</i>)	<p>Większość stanowisk monitoringowych znajduje się w rezerwach przyrody bądź na terenie parków narodowych. Nie prowadzono do tej pory działań ochronnych poza ochroną bierną. Tylko jedno stanowisko znajduje się na terenie lasów gospodarczych i dla niego proponuje się zaliczenie do gospodarstwa specjalnego oraz odstąpienie od użytkowania rębne rębniami I-III. Na pozostałych stanowiskach zalecono kontynuację ochrony biernej (ścistej), ewentualnie na obszarze Ostoi Babiogórskiej przy wprowadzaniu gatunków do odnowienia na powierzchniach pokłeskowych – wprowadzanie buka i jaworu zamiast jodły i świerka.</p>
9150	Cieptolubne buczyny storczykowe (<i>Cephalanthero-Fagenion</i>)	<p>Siedlisko jest częściowo objęte ochroną bierną w granicach parków narodowych i rezerwatów przyrody. Stanowiska na terenach lasów gospodarczych powinny być zaliczone do gospodarstwa specjalnego. Zalecane na niektórych stanowiskach podczas poprzedniego cyklu</p>

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		rozluźnienie górnego piętra drzewostanów ma dwojaki wpływ na siedlisko – powoduje rozwój gatunków runa charakterystycznych dla siedliska, ale w niektórych miejscach następuje rozwój gatunków nie pożądanych, w tym obcych. Wydaje się, że procesów rozwoju młodego pokolenia na niektórych stanowiskach nie sposób zatrzymać, więc należy dbać by w miarę możliwości pozostawiać miejsca bardziej zacienione, o mniejszym pokryciu nalotu i podrostu, gdzie tą fazę rozwoju drzewostanu będą mogły przetrwać gatunki runa powiązane z siedliskiem, w tym storczyki.
9160	Grąd subatlantycki (<i>Stellario-Carpinetum</i>)	Na stanowiskach zlokalizowanych w granicach rezerwatów przyrody siedlisko może być objęte ochroną bierną i nie wymaga realizacji działań ochronnych. Stanowiska na terenach lasów gospodarczych powinny być użytkowane w różny sposób – np. na stromych skarpach, w okolicy rzek i strumieni, mogą być zaliczane do tzw. „ostoi różnorodności biologicznej” (tak jak to ma miejsce w zasięgu RDLP Szczecinek) i ujęte w gospodarstwo specjalne oraz wyłączone z użytkowania rębego. W pozostałych miejscach lasów gospodarczych może być użytkowane rębiami złożonymi, polegającymi na wprowadzaniu dęba na gniazdach oraz w jak największym stopniu uwzględniającym odnowienie naturalne takich gatunków, jak dąb, buk, grab, lipa, klon.
9190	Kwaśne dąbrowy (<i>Quercetea robori-petraeae</i>)	Część stanowisk monitoringowych znajduje się w rezerwach przyrody bądź na terenie parków narodowych, część również wyłączono z produkcji z innych względów (wyłączone drzewostany nasienne, użytki ekologiczne, lasy ochronne, powierzchnie referencyjne i in.). Nie prowadzono do tej pory działań ochronnych poza ochroną bierną. Dla pozostałych stanowisk znajdujących się na terenie lasów gospodarczych proponuje się: zaliczenie płatów siedliska do gospodarstwa specjalnego, odstąpienie od użytkowania rębego rębnią I, pozostawianie martwego drewna i drzew zamierających na siedlisku, utrzymania odpowiedniego składu gatunkowego (unikania wprowadzania gatunków obcych geograficznie i ekologicznie w odnowieniach i podsadzeniach), w miarę możliwości

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		eliminowania gatunków obcych ekologicznie i geograficznie z drzewostanów,
91FO	Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (<i>Ficario-Ulmetum</i>)	Na żadnym ze stanowisk pomiarowych z powodu braku danych nie oceniano skuteczności działań ochronnych. Aby polepszyć stan siedlisk na części stanowisk znajdujących się w lasach gospodarczych należałoby wprowadzić zapisy do Planów Urządzenia Lasu o pozostawianiu martwego drewna wydzielającego się naturalnie. W niektórych lasach łęgowych konieczna jest regulacja składów gatunkowych drzewostanów (usuwanie gatunków obcych geograficznie i ekologicznie). Działania ochronne związane z usuwaniem gatunków obcych występujących w runie, gdzie głównym problemem jest inwazja <i>Impatiens parviflora</i> wydają się bezcelowe. Likwidacja zagrożeń związanych z zaburzeniami stosunków wodnych wymagają szerszej analizy na poziomie obszaru Natura 2000.
91XX	Olsy (<i>Carici elongatae-Alnetum</i>)	Ukierunkowanych działań ochronnych na siedlisku nie prowadzono. Zasadne jest sprzężenie faktu istnienia powierzchni monitoringowych z dokumentami planistycznymi obszarów, na których się znajdują (planów urządzenia lasu, planów ochrony, zadań ochronnych). Jest to istotne z punktu widzenia potrzeby ograniczania głównych zagrożeń dla siedliska, w szczególności zagrożenia związanego z możliwym pogorszeniem warunków wodnych. Wyniki monitoringu dają już w tym momencie możliwość sformułowania ogólnych wytycznych dotyczących zagospodarowania lasów na siedliskach bagiennych w taki sposób by w możliwie największym stopniu ograniczyć pojawiające się zagrożenia i stwarzać warunki dla zachowania ich właściwego stanu i charakteru.
9410	Górskie bory świerkowe (<i>Piceion abietis</i> część - zbiorowiska górskie)	Siedlisko, poza wprowadzeniem ochrony biernej na stanowiskach zlokalizowanych w granicach parków narodowych i rezerwatów przyrody nie wymaga realizacji działań ochronnych. Stanowiska na terenach lasów gospodarczych powinny być zaliczone do gospodarstwa specjalnego i wyłączone z użytkowania rębego. Problemem do przedyskutowania jest

WYNIKI MONITORINGU W LATACH 2016-2018

		natomiast ocena wpływu kornika drukarza na stan siedliska, ujęcie zniszczeń w drzewostanach w formie wskaźników.
9420	Górski bór limbowo-świerkowy (<i>Pino cembrae-Piceetum</i>)	Siedlisko nieobjęte działaniami ochrony czynnej – i nie ma takiej potrzeby. Znaczących zagrożeń, poza przypadkami losowego działania czynników naturalnych, nie stwierdzono. Siedlisko jest stabilne a jego funkcjonowanie we właściwym stanie ochrony – w zasadzie niezagrożone.